

8ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΣΤΟΝ 21ο ΑΙΩΝΑ

Εκπαιδευτικές δράσεις σε μουσεία για άτομα τρίτης ηλικίας

Δρ. Παναγιώτης Σαραντίδης, Αναπλ. Καθ. Γεώργιος Απ. Παπαϊωάννου
Τμήμα Αρχαιολογίας, Βιβλιοθηκονομίας και Μουσειολογίας, Ιόνιο Πανεπιστήμιο

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός της παρούσας ανακοίνωσης είναι να παρουσιάσει μουσειακές εκπαιδευτικές δράσεις που αφορούν μια ευαίσθητη ομάδα κοινού, την τρίτη ηλικία. Τα δεδομένα προέκυψαν από ποιοτική έρευνα μέσω ημιδομημένων συνεντεύξεων στελεχών ελληνικών μουσείων. Μέρος αυτής της έρευνας εξετάζει την κατάσταση στην Ελλάδα σχετικά με την ύπαρξη δράσεων και εκπαιδευτικών προγραμμάτων μη τυπικής και άτυπης μάθησης για άτομα τρίτης ηλικίας. Τα άτομα που ανήκουν στην τρίτη ηλικία έχουν ιδιαίτερες ανάγκες και αναμένουν ένα σύνολο κοινωνικών παροχών, ώστε να διαθέτουν ποιότητα ζωής και η διαβίωσή τους να είναι αξιοπρεπής. Μία από τις ανάγκες της τρίτης ηλικίας έχει να κάνει με τη μάθηση. Στη συγκεκριμένη παρουσίαση αναφέρονται ενδεικτικές περιπτώσεις δράσεων και εκπαιδευτικών προγραμμάτων ελληνικών μουσείων που απευθύνονται στην τρίτη ηλικία. Επιπρόσθετα, εντοπίζονται και παρατίθενται παράγοντες που καθιστούν ένα μουσείο ικανό να κινητοποιήσει διαδικασίες που δημιουργούν ευκαιρίες για ευημερία, μάθηση και κοινωνική ένταξη στους ηλικιωμένους.

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ

Μουσείο, τρίτη ηλικία, μάθηση ενηλίκων, εκπαιδευτικές δράσεις, διά βίου μάθηση, νέες τεχνολογίες.

ΣΚΟΠΟΣ

Το βασικό ερώτημα της συγκεκριμένης έρευνας είναι εάν το μουσείο μέσω ψυχαγωγικών δράσεων και εκπαιδευτικών προγραμμάτων έχει τη δυνατότητα να προσφέρει σε άτομα τρίτης ηλικίας ερεθίσματα, εμπειρίες, βιωματική μάθηση και ψυχαγωγία, ώστε να επιδράσει ευεργετικά στην καθημερινότητά τους και να καταστεί φορέας παροχής μάθησης και ποιότητας ζωής.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η παρούσα ανακοίνωση αποτελεί μέρος μιας ευρύτερης έρευνας που αναφέρεται στη μάθηση ενηλίκων στο μουσειακό πλαίσιο.

- ❖ Ως μεθοδολογικό εργαλείο για τη συλλογή των δεδομένων επιλέχθηκε η **ποιοτική προσέγγιση** μέσω **ημιδομημένης συνέντευξης**.
- ❖ Διεξήχθη **βιβλιογραφική & διαδικτυακή έρευνα**.
- ❖ Αξιοποιήθηκε και η μέθοδος της (απλής και συμμετοχικής) **παρατήρησης**.
- ❖ Συμμετείχαν **εξειδικευμένα στελέχη** ελληνικών μουσείων, όπως διευθυντές, υπεύθυνοι εκπαιδευτικών προγραμμάτων, μουσειολόγοι, επιμελητές συλλογών, υπεύθυνοι δημοσίων σχέσεων κ.ά.
- ❖ Προηγήθηκε **πιλοτική έρευνα** με επαγγελματίες μουσείων.
- ❖ Επιλέχθηκαν μουσεία **από κάθε Περιφέρεια της Ελλάδας** με βάση συγκεκριμένα κριτήρια.
- ❖ Ανταποκρίθηκαν στην πρόσκληση **54 μουσεία** από 13 Περιφέρειες.

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗ ΓΗΡΑΝΣΗ

2019 – 2100, το ποσοστό των ατόμων ηλικίας 80 ετών και άνω της ΕΕ-27 προβλέπεται να αυξηθεί επί 2,5 φορές, από 5,8 % σε 14,6 %, (Πληθυσμιακή διάρθρωση και δημογραφική γήρανση, 2021).

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΓΗΡΑΝΣΗΣ

- Η **γήρανση** αποτελεί μια σύνθετη αλληλεπίδραση βιολογικών, ψυχολογικών, ιστορικών και κοινωνικών παραγόντων που επηρεάζουν με διαφορετικό τρόπο το κάθε άτομο (Παπασταμάτης, 2010).
- Ειδικότερα, «ο όρος **“ηλικιωμένος”** στις δυτικές κοινωνίες αποδίδεται σε όσους έχουν υπερβεί το 65° έτος της ηλικίας τους» ευρύτερα, ο όρος «**τρίτη ηλικία**» αναφέρεται στην περίοδο ζωής του ανθρώπου, κατά την οποία «οι δεσμεύσεις της δεύτερης ηλικίας (πλήρης απασχόληση, δημιουργία οικογένειας, ανατροφή παιδιών) ανήκουν στο παρελθόν» (Findsen, 2005).

ΜΑΘΗΣΗ ΚΑΙ ΤΡΙΤΗ ΗΛΙΚΙΑ

- Ο όρος **«εκπαίδευση ηλικιωμένων»** περιγράφει «μια μεγάλη δέσμη μαθησιακών δραστηριοτήτων, στις οποίες εμπλέκονται οι ηλικιωμένοι σε τυπικά, μη τυπικά και άτυπα περιβάλλοντα» (Παπασταμάτης, 2010). Πολιτιστικά ιδρύματα, βιβλιοθήκες και μουσεία αποτελούν χώρους μη τυπικής μάθησης και με αυτή την έννοια καλούνται να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους σε όλους, συμπεριλαμβανομένων και των ατόμων της τρίτης ηλικίας.

ΑΝΑΓΚΕΣ ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΩΝ

Η Λαζαρίδου (2022) θεωρεί ότι τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας έχουν ένα σύνολο αναγκών που μπορούν να προσδιοριστούν σε τρεις άξονες:

- ... [τον άξονα] της **αυτάρκειας**, δηλαδή της ανάγκης να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του περιβάλλοντος,
- ... [τον άξονα] της **προσωπικής έκφρασης**, που τους παρωθεί να συμμετέχουν σε δραστηριότητες για τη δική τους ευχαρίστηση και όχι απαραίτητα για την επίτευξη κάποιου στόχου και
- ... [τον άξονα] της **κοινωνικής συνεισφοράς**, σύμφωνα με την οποία το άτομο αποφασίζει πώς θα είναι χρήσιμο συνεισφέροντας στην κοινωνία.

ΑΠΟΨΕΙΣ ΣΤΕΛΕΧΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΜΟΥΣΕΙΩΝ ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΔΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΓΙΑ ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΟΥΣ

«... υπάρχει μια μόνιμη συνεργασία, [για άτομα] μεγάλης ηλικίας - υπερηλικες με προβλήματα μνήμης και ψυχικές νόσους» συνεργαζόμαστε με μια ψυχογριατρική εταιρεία» (A4).

«Σε άτομα άνω των 65 ετών απευθύνεται το πρόγραμμα “Σοφή Παρέα στο Μουσείο” που υλοποιεί το Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης...» (A11).

«...οι συμμετέχοντες “65 plus” με τους οποίους κάναμε το πρόγραμμα με θέμα την αρχιτεκτονική Bauhaus ήταν “πιο παιδιά και από τα παιδιά”...» (A7).

«Οι άνθρωποι αυτής της ηλικίας ψάχνουν μία διέξοδο, για να αισθανθούν ενεργοί και όταν αυτή η δράση έρχεται μέσα από ένα μουσείο, με το κύρος που διαθέτει σε όλα τα επίπεδα, αυτό τους κάνει **διπλά χαρούμενους**» (Θ4).

«Έχουμε μεγάλη επισκεψιμότητα από Κ.Α.Π.Η. και δεν κάνω μία απλή ξενάγηση αλλά δημιουργώ μεγαλύτερη αλληλεπίδραση και εμπλοκή. Οι ενήλικοι καλούνται να παίζουν, για να ανακαλύψουν πράγματα...» (Z6).

«... Κ.Α.Π.Η. επισκέφθηκαν το μουσείο για ένα πρόγραμμα σχετικά με τα αρχαία επαγγέλματα στη Θεσσαλονίκη. Το πρόγραμμα περιελάμβανε [μεταξύ άλλων] και ένα παιχνίδι ανακάλυψης ...» (M1).

«Η επίσκεψη είναι προσαρμοσμένη με βάση την ομάδα και αφορά μια συγκεκριμένη διαδρομή μέσα στη μόνιμη έκθεση, όπου γίνεται διάλογος που βασίζεται στις εμπειρίες της ομάδας» (A2).

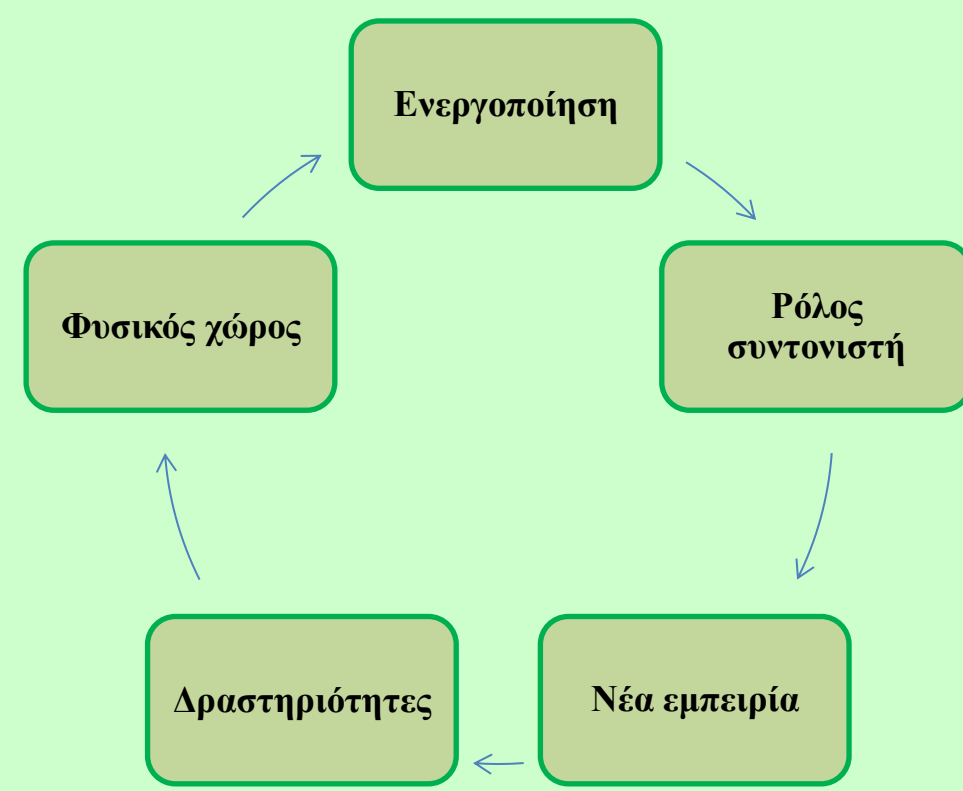
«Δημιουργήσαμε ένα πρόγραμμα εικονικής πραγματικότητας με ειδικά γυαλιά, όπου στο γηροκομείο με την κατεύθυνση μουσειοπαιδαγωγών οι ηλικιωμένοι φορούν τα γυαλιά και μπορούν να μεταφερθούν στην ιστορία του κυκλαδικού πολιτισμού» (A11).

«Είμαστε σε άμεση επαφή με Κ.Α.Π.Η. και γηροκομεία, με ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Στο πλαίσιο της δράσης “Ένα μουσείο για όλους” επισκεπτόμαστε το γηροκομείο της πόλης κι άλλα ιδρύματα» (Θ3).

«...το ίδρυμα ΤΙΜΑ με πολύ μεγάλο επαγγελματισμό μας έκανε κάποια ειδικά σεμινάρια με γηροντολόγους. Ήταν πολύ εντυπωσιακό» (A5).

ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΩΣ ΘΕΤΙΚΟΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ ΤΗΣ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ & ΤΗΣ ΥΓΕΙΑΣ ΤΩΝ ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΩΝ

(Todd, Camic, Lockyer, Thomson & Chatterjee, 2017)

ΜΟΥΣΕΙΟ & ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΟΙ, ΜΙΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ

Στην έκδοση της Αμερικανικής Ένωσης Μουσείων (American Alliance of Museums) με τίτλο «Museums and Creative Aging: A Healthful Partnership» η Schwarzer (2021) θεωρεί ότι τα μουσεία είναι **ανάγκη** να απευθύνονται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο επισκεπτών, να αποφεύγουν να σχηματίζουν στερεότυπα για τις δυνατότητες των ηλικιωμένων και να συμπεριλαμβάνουν τους ηλικιωμένους στους στόχους τους με σκοπό:

- ❖ να κατανοήσουν τις ανάγκες και τις φιλοδοξίες των ηλικιωμένων,
- ❖ να διασφαλίσουν ότι οι εγκαταστάσεις τους είναι προσβάσιμες,
- ❖ να αναπτύξουν προγράμματα μάθησης για ηλικιωμένους,
- ❖ να ενθαρρύνουν την κοινωνική δέσμευση,
- ❖ να οικοδομήσουν την αυτοπεποίθηση των ηλικιωμένων,
- ❖ να καλλιεργήσουν την ικανότητα των ηλικιωμένων να μαθαίνουν νέες δεξιότητες, δημιουργώντας εμπειρίες «που μειώνουν τους παράγοντες κινδύνου, που μπορεί να οδηγήσουν σε ιδιωματοποίηση, άνοια και κακή υγεία».

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Αναφορικά με τις δράσεις ελληνικών μουσείων που αφορούν ομάδες ατόμων τρίτης ηλικίας συμπεραίνουμε ότι:

- ❖ Ελληνικά μουσεία **μεγάλων αστικών κέντρων** υλοποιούν σχετικές δράσεις και σε κάποιες περιπτώσεις στοχεύουν σε ομάδες κοινού τρίτης ηλικίας με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, όπως ηλικιωμένους με **Αλτσχάιμερ** ή/και **κινητικά προβλήματα**.
- ❖ Η υλοποίηση των παραπάνω δράσεων **απαιτεί συνεργασίες** με επιστημονικά ιδρύματα και δημόσιους ή ιδιωτικούς φορείς προστασίας ηλικιωμένων.
- ❖ Τα παραδείγματα επιτυχών δράσεων προς ομάδες ατόμων τρίτης ηλικίας είχαν **κοινό παρονομαστή** την έρευνα κοινού, τον προσεκτικό σχεδιασμό, την επίτευξη προσβασιμότητας, την ποιότητα των δράσεων, τη χρήση νέων τεχνολογιών (σε κάποιες περιπτώσεις) και την οικοδόμηση σχέσεων αμοιβαίας εμπιστοσύνης.
- ❖ Πολλά ελληνικά μουσεία εφαρμόζουν την πρακτική της **ξενάγησης** προκειμένου να προσεγγίσουν αυτές τις ομάδες του κοινού.
- ❖ Στελέχη ελληνικών μουσείων κατανοούν τις ανάγκες των ηλικιωμένων και προτιμούν να εντάξουν στον **προγραμματισμό τους** σχετικές δράσεις.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Aldridge, F. (2009). *Enhancing Informal Adult Learning for Older People in care settings*. Leicester: National Institute of Adult Continuing Education (England and Wales).
- Ελληνική Στατιστική Αρχή. (2022). *Ελλάς με αριθμούς Απρίλιος – Ιούνιος 2022*. Ανακτήθηκε Σεπτέμβριο 09, 2022, από https://www.statistics.gr/documents/20181/17831637/GreeceInFigures_2022Q2_GR.pdf/6a6cfe11-cccc-685d-9179-1d6b38731ce8
- Findsen, B. (2005). Older adults' learning. In English, L. M. (Ed.), *International Encyclopedia of Adult Education* (pp. 438-442). New York: Palgrave - Macmillan.
- Λαζαρίδου, Τ. (2022). Εκπαίδευση ατόμων μεγαλύτερης ηλικίας. Στο Θ. Καραλής & Π. Λιντζέρης (Επιμ.), *Λεξικό Εκπαίδευσης Ενηλίκων* (σσ. 98-102). Αθήνα: Επιστημονική Ένωση Εκπαίδευσης Ενηλίκων.
- Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης. (2021α). *Εικονική Ξενάγηση στο Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης*. Ανακτήθηκε Σεπτέμβριο 09, 2021, από <https://cycladic.gr/page/ikoniki-xenagisi-sto-mousio-kikladikis-technis>
- NIACE. (2014). *Learning for older people in care settings. A guide for learning providers*. Leicester: National Institute of Adult Continuing Education.
- Οικονομοπούλου, Μ., Μαργιώτη, Ε., & Μπέκου, Π. (2022). *Blueprint για Μουσεία και Χώρους Πολιτισμού φιλικούς προς την Άνοια*. Αθήνα: Ίδρυμα Άγγελου και Λητώς Κατακοζινηού.
- Παπασταμάτης, Α. (2010). Εκπαίδευση εκπαιδευτών ενηλίκων για ευπαθείς κοινωνικές ομάδες. Αθήνα: Σιδέρης.
- Schwarzer, M. (2021). *Museums and Creative Aging: A Healthful Partnership*. American Alliance of Museums. Retrieved September 09, 2022, from <https://www.aam-us.org/programs/museums-creative-aging/>
- Todd, C., Camic, P. M., Lockyer, B., Thomson, L. J. M., & Chatterjee, H. J. (2017). Museum-based programs for socially isolated older adults: Understanding what works. *Health & Place*, 48, 47-55. Retrieved September 09, 2022, from <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2017.08.005>
- Zipsane, H., & Grut, S. (2013). Introduction: Working Group 2 “Museums and the ageing population”. In A. Nicholls, M. Pereira, & M. Sani (Eds.), *The Learning Museum, Report 2 Heritage and the Ageing Population*. Regione Emilia-Romagna: Istituto per i Beni Artistici Culturali e Naturali. Retrieved September 09, 2022, from https://nckultur.org/wp-content/uploads/2014/05/Final_LEM_report_n2-3.pdf